מופץ לזיכוי הרבים ע"י:

מאור לפסגה (ע"ר)
לחיזוק הפעילות התורנית בקהילה
לע"נ הרב רפאל ימין בן מרדכי אקריש ז"ל

עידן המועדים

הכנות לפסח, ערב פסח שחל בשבת, ליל הסדר (תשפ"ה)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, ועוד

נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים שליט"א (02-5324067)

הכשר כלים

א. כלים שהשתמשו בהם בחמץ, אפילו פעם אחת לפני שנים רבות, ורוצים להשתמש בהם בפסח, אסור להשתמש בהם מבלי שיכשירם תחילה כדת, כיון שהחמץ בלוע בכלים ואינו יוצא מהם אלא על ידי הכשרה. ובאותה הדרך שנבלע החמץ בכלי, באותה הדרך גם יפלט החמץ ("כבולעו - כך פולטו") (שו"ע תנא, ה יג). – יש ליזהר שלא להגעיל מחמץ כלי בשר וכלי חלב ביחד, אלא אם כן לא השתמש באחד מהם (בבשר או חלב) במשך ה-24 שעות האחרונות (שם, ב). (והאשכנזים מחמירים בכל אופן שלא להגעיל שום כלי (אף בנפרד) אלא רק לאחר שעברו 24 שעות מהפעם האחרונה שהשתמשו בו בחמץ (רמ"א שם)). – ולא יכניס הרבה כלים בבת אחת, כדי שרתיחת המים תגיע לכל כלי וכלי (שו"ע תנב, ג).

ב. הגעלה בכלי-ראשון – להלן סוגי כלים שהכשרם הוא על ידי "הגעלה בכלי-ראשון", דהיינו, שירתיח סיר מים גדול על האש, ובשעה שהמים רותחים ומעלים בועות יכניס לתוכם את הכלים (לאחר שניקה אותם היטב מכל לכלוך), ואלו הם: **חצובה** (הברזלים שמניחים עליהם את הסירים בשעת הבישול [ורצוי גם לצפותם], כמו כן יכשיר את המבערים. ואם הכשירם בעירוי מכלי ראשון, הוכשרו בכך (קלז-קלח*)), **ידיות הכלים** (וינקה היטב סביבן, ואם מחוברות בברגים, יש לפרקן ולנקותן, ואחר כך יחברן ויגעילן עם הכלי) (שו"ע תנא, יב; קלו), **מחבת** (קלח) (וגבי טפלון, ראה בסעיף ח), **מטחנת בשר** (כשהיא מפורקת. והיינו כשהשתמש בה בחמץ עם דבר חריף, שום בצל וכדומה (אורל"צ ג, קכא). וטוב שאת החלק המנוקב יתן על האש, שבמידה ונשאר שם איזה פירור, ישרף לגמרי (קס)), **מצקת** (שו"ע שם, ה), **סירים** (אלומיניום או נירוסטה. וינקה היטב באיזור הידיות והסמלים המסחריים. ובסיר לחץ יש להגעיל גם את הגומי שבכיסוי הסיר לאחר שינקהו (קלז)), **סכינים** (שו"ע שם, ג) (וטוב לקנות חדשה (מ"ב שם, יט). ואם יש לה ידית, ינקה היטב עם סבון במקום החיבור ואז יגעיל (קלז)). – **ונוהגים לשטוף הכלים במים קרים מיד לאחר ההגעלה** (ובדיעבד אין זה מעכב) (שו"ע תנב, ז ומ"ב לד).

ג. עירוי מכלי-ראשון – להלן סוגי כלים שהכשרם הוא על ידי "עירוי מכלי-ראשון", דהיינו, שירתיח מים (בסיר או קומקום חשמלי (קלד)), **ובשעה שהמים רותחים ישפוך אותם על הכלים** (לאחר שניקה אותם היטב מכל לכלוך), ואלו הם: **בקבוק תינוק** (מפלסטיק), **כיור** (קנא), **צלחות פלסטיק** (שם), **שיש המטבח** (קס).

ד. הגעלה בכלי-שני – כפות ומזלגות הכשרם ע"י "הגעלה בכלי-שני", דהיינו, שישפוך מים רותחים מכלי ראשון שעל האש אל תוך כלי אחר, ויכניס לתוך הכלי השני את הכפות והמזלגות (וכל שכן שהגעלה בכלי ראשון או עירוי מכלי ראשון מועילים להם). **אך כף המיועדת לבחישה בסיר שעל האש, צריכה הגעלה בכלי ראשון** (שו"ע תנא, ה).

ה. שטיפה – להלן סוגי כלים שמשתמשים בהם בצונן, ולכן הכשרם הוא על ידי שינקם היטב וישטפם במים צוננים מן החמץ המצוי בהם: ארגז לחם, ארונות מטבח, יעה, כד פלסטיק לשקיות חלב, כוסות קידוש ושתיה קרה (שו"ע תנא, כה), כלי זכוכית למיניהם (וראה עוד להלן בסעיף ז), כלי לנטילת ידים, כסאות, מאפרה, מברשת שיניים (וטוב לקנות חדשה), מגש, מטאטא, מלחיה, מקלף, מקפיא (ותחילה צריך להפשיר הקרח שבו), מקרר חשמלי (קמח) (כולל הקיפולים שבגומיות, ופתחי יציאת הקור שבתחתית תא ההקפאה), משקל לאוכל, מתלה לכלים ולסכו"ם, עגלות ילדים (ויכבס את חלקי הבד), פותחן, פח אשפה, צידנית, צעצועים, שואב אבק (לרוקנו ולנקותו), שולחן אכילה (אם מכוסה תמיד במפה. – ואם אוכלים עליו ללא מפה, יערה עליו מים רותחים. ואם חושש שיתקלקל, ישתמש בו בפסח רק על ידי כיסוי מפה) (שו"ע שם, כ; קנט), **שיניים תותבות** (וטוב לערות עליהן מים רותחים מכלי ראשון) (קמה). ובכל אלה, אם הם נקיים מחמץ, אינם צריכים שטיפה והכשר כלל. [יש להקפיד לנקות את כיסי הבגדים והתיקים של הילדים מחמץ. וכן בספריה יש לנקות את המדפים שבהישג ידם של הילדים].

ו. כלי חרס – כלי חרס או מצופים חרס (פורצלן), או עשויים מתערובת חרס, אם השתמש בהם בחמץ חם, אין מועיל להם הכשר כלל, ויצניעם עם כלי החמץ. ואם השתמש בהם בדברים צוננים בלבד, די להם בשטיפה (שו"ע תנא, א; קמט. ולגבי כלי שני, ערי' רמ"א שם וכה"ח אות כ ואורל"צ ג, קיב). אבל נהגו העולם שלא להשתמש בכלי חרס, אפילו אם השתמש בהם בחמץ צונן בלבד (שו"ע שם, כב).

ז. כלי זכוכית/כיריים קרמיות, אינדוקציה – כלי זכוכית לכל סוגיהם השונים (דורלקס, פיירקס וכדו' (קנה), וכן כלי קריסטל), למנהג הספרדים אינם בולעים ואינם פולטים כלל, אפילו אם השתמש בהם בחם, והכשרם הוא בכך שינקם וישטפם במים צוננים מחמץ שדבוק בהם (ואם הם נקיים מחמץ אינם צריכים הכשר כלל) (שו"ע תנא, כו). והוא הדין לכיריים קרמיות (הלוגן), או אינדוקציה, שדי להן בניקוי (הגרל"י הלפרין זצ"ל במוריה, ניסן תשע"ט עמ' רמז ו-רמט; ילקו"י, פסח א, תתקלב-ג). [והאשכנזים נוהגים בכלי זכוכית כדין כלי חרס (רמ"א שם), ומכל מקום יכולים להקל להכשיר כלי זכוכית על ידי הגעלה במים רותחים בכלי-ראשון, וטוב שיגעילו שלוש פעמים, אך לא ישטפום אחר כך במים צוננים פן יתפוצצו (קנז)].

ח. תבניות אפיה, שיפודים, סיר של עוגה או פשטידה, מחבת טפלון – אין אפשרות להכשירם לפסח, ויש להצניעם ולקנות חדשים (סידור פסח כהלכתו, קיג. וערי' חזו"ע קלב). **מצנם, טוסטר, נפת קמח** – יצניעם עם כלי החמץ.

ט. מדיח כלים – ינקהו מלכלוך, ואח"כ יפעיל אותו כשהוא ריק ללא כלים על פעולת הרתחה עם חומרי ניקוי (אוצר דינים, תקמח).

י. מיקרוגל – ינקה אותו היטב, ואחר כך יניח בו קערה עם נוזל כלים [לא אקונומיקה, מפני שגורמת לקלקול], ויפעיל את המכשיר במשך חמש דקות כדי שירתחו המים ויתפזרו האדים בכל חלל המיקרוגל, ובנוסף לכך, נכון להחמיר להשתמש במיקרוגל בפסח באופן שיניח את המאכל שרוצה לחמם בתוך קופסה סגורה או שקית. – ומיקרוגל שיש בו גופי השחמה, דינו כתנור שיבואר דינו להלן (אוצר דינים, תקנ).

יא. תנור-אפיה – יש לנקותו היטב עד כמה שאפשר משיירי המאכל והזיעה שנצטברו בדפנותיו, בדלתות ובכפתורים, וימנע מלהשתמש בו 24 שעות קודם הכשרתו (ובדיעבד שניקה ולא המתין 24 שעות, אין לחוש (ערי' שו"ת תפלה למשה ב, ט)), ואחר כך ידליק את התנור במידת החום הגבוהה ביותר למשך כשעה (קלב) (את הרשת יש להכניס לתנור בזמן ההכשרה (או להגעילה), ולעוטפה בנייר כסף עבה שאינו עלול להקרע). והוא הדין לטוסטר-אובן.

תנור פירוליטי – שיש בו תכנית 'ניקוי עצמי', יש להמתין 24 שעות (מבלי לנקותו), ולהפעילו על התכנית הממושכת (יש להמנע מלהכשיר את התבניות בתוכו בזמן הפעולה, ויקנה חדשות או ישתמש בחד-פעמיות. לגבי הרשתות והמסילות - יש להוציאן שלא יתקלקלו, להגעילן, ולעוטפן בנייר כסף כנ"ל (ראה להגרל"י הלפרין זצ"ל במוריה, ניסן תשע"ט, עמ' רמה)).

יב. פלאטה-חשמלית – הכשרה בכך שינקה אותה היטב, ויערה עליה מים רותחים (קלח), או שיסיקנה למשך חצי שעה. ואם דרכו לחמם על גביה חמץ ישירות, בנוסף להאמור, יעטוף אותה בנייר כסף עבה שאינו עלול להקרע.

יג. מיחם-חשמלי – **א)** אם חימם על גבי מכסה המיחם חלה, פיתה, בורקס וכדומה, צריך להכשיר את המיחם (ילקו"י או"ה ג, תסט), כדלהלן: 1) ימלא בו מים כמעט עד גדותיו, וירתיחם, ובשעה

---

*) **הבהרה:** סתם ציון שבדברינו, הכוונה לעמוד שבספר חזון עובדיה, פסח. ילקו"י=ילקוט יוסף. מאמ"ר=מאמר מרדכי. נט"ג=נטעי גבריאל. סדפ"כ=סידור פסח כהלכתו ח"ב בסופו.

שהמים רותחים יפתח את ברז המיחם כדי שהמים יכנסו גם לשם. 2) ירתיח סיר מים, יהפוך את המיחם ויכניס את ראשו לתוך הסיר לפחות עד למקום שהגיעו המים בהרתחה הקודמת (עי' שו"ע תנב, ו). (ויכניסנו באלכסון כדי שיכנסו בו המים. ואם אין לו סיר גדול, אינו חייב להכניס את כל ראש המיחם בבת אחת, אלא יכול להכניסו חלק אחר חלק (שו"ע תנא, יא)). – קודם ההגעלה אין צריך להסיר את האבנית שהצטברה במיחם (עי' מ"ב תנא, כב; הליכו"ש, נד ואור לציון, קיט). 3) יגעיל את מכסה המיחם בתוך סיר מים רותחים (ואין צריך ללבנו (אורל"צ שם; סי' פסח כהלכתו, קטו מהרב אלישיב זצ"ל)). – אם קשה עליו להכשיר את המיחם באופן הנ"ל, לא נִתָּן להשתמש בו בפסח.

ב) אם לא חימם חמץ על גבי המיחם או שתמיד הקפיד לחמם החמץ על גבי צלחת זכוכית, אין המיחם צריך הכשר כלל, ודי בכך שהוא נקי (ואם הניח החמץ בשקית וכדו', קשה לסמוך על כך שתמיד נשארה שלימה, ולכן יכשירנו כנ"ל).

כשרות המאכלים

א. יש לקנות מצרכים כשרים לפסח, וששהכשר יהיה מודפס על גבי האריזה (לא חותמת או מדבקה), **ויכשיר מקום שיאחסנם בו.** בירה, וויסקי, וודקה טקילה - הינם חמץ גמור. משקאות חריפים, שתיה קלה, אלכוהול (מקורו מ:יין נסך/דגנים/חֶלְבּ), בשר מעובד (בשר טחון, שניצל, נקניק/יות וכדומה), פיצוחים קלויים, אבקת מרק, תבלינים תערובת - ברובם הם חמץ וחייבים הכשר לפסח.

ב. למכור ולא לזרוק! – קיימים מוצרים שאמנם אין להשתמש בהם ללא הכשר לפסח, אך אין צורך לזורקם אלא להצניעם יחד עם החמץ ולמוכרם, כגון: אבקת אפיה, אינסטנט פודינג, ארטיק, ג'לי, גלידה, גרעיני חיטה, גריסים, דבש, דייסת קורנפלור (לא דגנים), ויטמינים, חילבה, חרדל, טחינה, מיונז, סילאן, פיצוחים (שאינם קלויים), פירות יבשים, קווקר (גולמי), קטניות (לאשכנזים), קטשופ, קמח, קפה, קקאו, ריבות, ריץ', שוקולד, שמרים, תבלינים טהורים (ב' הסעיפים מפי הרב יוסף זריצקי שליט"א, מומחה לכשרות, 054-8484-044).

ג. קטניות – אורז וכל מיני קטניות (אפונה, חומוס, שעועית, פול, עדשים וכדומה), למנהג הספרדים מותרים באכילה בפסח, ובלבד שיזהרו לברור אותם היטב שלא יִמָּצְאוּ בהם חיטים. ונכון לבדוק את האורז שלוש פעמים. והאשכנזים נוהגים שלא לאכול קטניות (שו"ע ורמ"א תנג, א). ואשה אשכנזיה שנישאה לספרדי, רשאית לאכול אורז ומיני קטניות (ונכון שתעשה התרת נדרים). וכן ספרדיה הנשואה לאשכנזי, לא תאכל קטניות בביתם (פז-פח).

ד. תרופות – כדורי בליעה (נגד כאבי ראש, שיניים וכדומה) שטעמם פגום, מותר לחולה להשתמש בהם בפסח, אפילו אם יש בהם תערובת עמילן של חיטה (ואם סובל רק ממיחוש קל, אין להתיר), ונכון לבקש מהרופא תרופות אשר אינן מכילות חמץ. – אך סירופ מתוק וכדורים שהחיך נהנה מהם, אסור להשתמש בהם בפסח, אלא אם כן נתברר שנעשו מעמילן של תירס או תפוחי אדמה (קכ).

ואנשים הנוטלים תרופות מחמת בעיות רפואיות, כגון: לחץ דם, סכרת, לב, כליות ושאר איברים פנימיים, בעיות נפש וכדומה, אסור להם לשנות מתרופתם הקבועה, אפילו אם יש תרופה אחרת כשרה לפסח, כי השינוי עלול לגרום לסיבוכים ובעיות רפואיות (הגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר במדריך כשרות חת"ס, תשס"ג, עמ' 179-181. ועי' חזו"נ קכב).

ה. חומרי ניקוי, שמפו, סבון, משחת נעלים, קרם, אינם צריכים הכשר לפסח, כיון שאינם ראויים לאכילת כלב (שו"ע תמב, ט). והוא הדין למוצרי קוסמטיקה, כלים חד פעמיים, מפות ומפיונים.

מכירת ובדיקת חמץ

א. מכירת חמץ – אם משאירים חמץ בבית בימות הפסח, יש להניחו במקום מוצנע בכדי שלא יבואו חלילה להשתמש בו בטעות. וחייבים לעשות "מכירת חמץ" אצל הרבנים, דהיינו, שממנים את הרב שליח למכור את החמץ שברשותינו לגוי עד מוצאי שביעי של פסח, ובכך אין עוברים על איסור "בַּל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא" של חמץ ברשותינו (באופן ששכח לעשות ביטול חמץ (עי' מ"ב תלד, ו ותמז, ו)), וכמו כן לא נכשלים אחר הפסח באכילת חמץ שעבר עליו הפסח (ללא מכירה) שאסור באכילה ובהנאה (שו"ע תמח, ג), אפילו שביטלו (שם, ה). – ומצוה רבה לדבר על כך עם אנשים אשר אינם מודעים לענין המכירה, ואפשר לקבל את הסכמתם ולמכור את החמץ עבורם. ניתן למכור גם במסירת פרטים בטלפון או כל אמצעי אלקטרוני (שו"ת הראש"ל ח"א או"ח, מח).

ב. בדיקת חמץ – השנה מקדימים ובודקים את החמץ לאור הנר בליל י"ג בניסן [יום חמישי בלילה] החל מהשעה 7:25 (שו"ע תמד, א). – והחל מחצי שעה קודם זמן הבדיקה אסור להתחיל במלאכה, מחשש שמא ימשך בדבר וישכח לקיים מצות בדיקת חמץ (ואם התחיל קודם חצי שעה מזמן הבדיקה, אינו צריך להפסיק, כיון שהתחיל בהיתר). וכן אסור להתחיל לאכול פת או עוגה (יותר מכ-50 גרם), אבל בשר, פירות וכדומה מותר לאכול. – וללמוד תורה ביחידות אסור רק משהגיע זמן הבדיקה, ואם התחיל לפני כן (אפילו תוך חצי שעה), אין צריך להפסיק (שו"ע תלא, ב; מא-מב). – ובכל אופן, יש להקדים להתפלל תפילת ערבית לפני הבדיקה (מד).

ג. פיזור חתיכות לחם – נוהגים על פי הקבלה לפזר בבית עשרה פירורי לחם (כל אחד פחות מכזית) עטופים בנייר או בניילון, והבודק את הבית מחמץ מוצאם על דרך בדיקתו. ונכון שירשמו תחילה היכן הניחו את החתיכות, ואם אחר החיפוש לא מצאו אחת מן החתיכות, אפשר לסמוך על הביטול שעושים אחר בדיקת החמץ (רמ"א תלב, ב; לו-לח).

ד. הברכה – מברכים לפני הבדיקה: "ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על ביעור חמץ" (שו"ע תלב, א). [ממידת חסידות, להשיג פרי חדש ולאחר שיברך "על ביעור חמץ" ויבדוק מעט, יברך ברכת "שהחיינו" על הפרי ויכוין לפטור את מצות בדיקת חמץ, וימשיך בבדיקתו, ואחר שסיים הבדיקה יברך ברכת הנהנין על הפרי ויאכלנו (מה)]. – ואם ממנה שליח שיבדוק את ביתו במקומו, אזי השליח מברך (מ"ב י) (ואם גם בעל הבית משתתף בבדיקה והשליח מסייעו, אזי בעל הבית יברך ויכוין לפטור את השליח בברכתו (שו"ע שם, ב)). – ויזהר שלא לדבר בין הברכה להתחלת הבדיקה, ואם דיבר דברים שאינם מענין הבדיקה לפני שהתחיל לבדוק, צריך לחזור ולברך, אבל אם כבר התחיל בבדיקה אינו חוזר לברך. ובאמצע הבדיקה רשאי לדבר בכל מה שהוא מענין הבדיקה, וכגון לברר אם מעורב חמץ בדבר מסויים או אם ניקו מקום מסויים וכיו"ב (שו"ע שם, א ומ"ב ה-ו).

ה. היכן בודקים? – בודקים את החמץ בכל חדרי הבית, אפילו בחדרים שאין דרך לאכול בהם, וכן במחסן, מרפסות, ארונות, מקרר ובכל מקום שיתכן שיש בו חשש חמץ (שו"ע תלג, ג). כמו כן ינקה ויבדוק את מכוניתו הפרטית (נב). ספרים – אינם צריכים בדיקה מחמץ (לה), ואם הם באים במגע עם חמץ וקשה לנקותם (כמו ברכונים של ברכת המזון, זמירות שבת, ספרי ילדים), יצניעם יחד עם כלי החמץ וישתמש בחדשים (עי' רמ"א תמז, יב). – המקום שמניחים בו חמץ על דעת למוכרו לגוי, אינו צריך בדיקה (נא). – בחדר-מדרגות ובכל רכוש משותף או ציבורי, יש למנות מבעוד מועד אדם אחראי לבדיקה.

ו. במה בודקים? – הבדיקה צריכה להיות לאור נר שעוה או פראפין (ואין להשתמש בנר אבוקה של הבדלה) (שו"ע תלג, א-ב; מ), ואם אין לו, יכול לבדוק גם על ידי פנס כיס, ואף מברך על הבדיקה (לח). וכן ינהג לכתחילה במקום שיש חשש שריפה (כגון ברכב, בארון וכדומה. – אך לא ישתמש בפנס המאיר בחוזקה ומטשטש הראיה (הליכות שלמה, קי)). – ואין צריך לכבות את אור החשמל בבית בשעת בדיקת החמץ (מ).

ז. ביטול חמץ – לאחר הבדיקה מבטלים את החמץ, ואומרים שלוש פעמים: "כל חמץ ושאור שיש ברשותי, שלא ראיתיו ושלא בערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ" (שו"ע תלד, ב). – ויש להצניע במקום מיוחד את החמץ המיועד לאכילה למחרת, כדי שלא יתפזר בבית ויצטרך לבדוק שוב (שם, א).

ערב פסח שחל בשבת

השנה, ערב פסח חל ביום שבת (חל כן לאחרונה לפני ארבע שנים בשנת תשפ"א, ויחול כן להבא בעוד עשרים שנה בשנת תת"ה), ובמוצאי-שבת יחול החג, וישנן הלכות מיוחדות שצריכות לימוד.

א. דרשת שבת הגדול – מקדימים את דרשת שבת הגדול ליום שבת ז' ניסן (פרשת ויקרא), והעיקר הוא להורות לעם את הלכות הפסח (מ"ב תכט, ב), בפרט את ההלכות המיוחדות לערב פסח שחל בשבת, כי מה יועיל אם ידרשו אותן לאחר מעשה (נט"ג א, ג), וכן ידרשו בדברי אגדה בסיפור יציאת מצרים וחיזוק האמונה (רנב).

יום חמישי (י״ב ניסן)

ב. תענית בכורים – היות והתענית היתה אמורה להיות בשבת ערב-פסח, ונדחתה מפני שאסור להתענות, מתבטלת התענית לגמרי (שו״ע תע, ב) (והאשכנזים נוהגים להתענות ביום חמישי (רמ״א שם), ופוטרים עצמם בסיום מסכת. ואם לא עשה כן, יתענה או ישמע סיום ביום שישי (הגרי״ש אלישיב זצ״ל, כמובא בסדפ״כ, יג)). ומכל מקום, אם אפשר, טוב להשתתף ביום חמישי בסעודת סיום מסכת וכדומה. אבל אב שרגיל להתענות בכל שנה בערב פסח עבור בנו הבכור עד שיגדל, וכן נקבות בכורות (במקום שנהגו להתענות), פטורים השנה לגמרי מן התענית, ואין צורך שישתתפו בסעודת מצוה (רנד).

ג. בדיקת חמץ – בודקים את החמץ לאור הנר ביום חמישי בערב החל מהשעה 7:25 (שו״ע תמד, א), ומברך ״על ביעור חמץ״ כבכל שנה (מ״ב שם, א), וכן נוהגות שאר ההלכות שלא לאכול או ללמוד קודם הבדיקה (ראה לעיל בהלכות בדיקת חמץ סעיף ב). [מי ששכח או נאנס ולא בדק, ונזכר ביום שישי, יבדוק באיזו שעה שיזכור מהיום (עי׳ שו״ע סי׳ תלה), ומחוייב לבדוק תיכף, שמא ישכח שוב (מ״ב שם, ב), ובודק לאור הנר (שו״ע תלג, א; מ״ב תלה, ד). ואם לא נזכר עד שבת, לא יבדוק, ודי לו בביטול החמץ (עי׳ שעה״צ תלה, ט; רנד הערה ב), ויבדוק במוצאי החג הראשון בברכה (מ״ב שם, ה)]. ונכון לייחד מקום לאכילת חמץ, ומיד לאחר האכילה לנקותו, ואין צריך לחזור ולבודקו (סדפ״כ, כא).

יום שישי (י״ג ניסן)

ד. ביעור חמץ/מכירה/הגעלה – אף על פי שביום שישי מותר לאכול חמץ במשך כל היום, מכל מקום טוב לבער (דהיינו לשרוף ולאבד) את החמץ לפני השעה 11:20, כמו בערבי-פסח של שאר שנים, כדי שלא יטעו בשנים אחרות ויבערו את החמץ לאחר הזמן (שו״ע תמד, ב). אם לא ביער את החמץ עד הזמן הנ״ל, יבערנו עד כניסת שבת. ויש לבער את כל החמץ שברשותו, מלבד החמץ שמתכוין לאוכלו ויכול לסיימו ביום שישי ושבת (שו״ע שם, א ובאה״ל ד״ה ומשיירין) (ויכול לשייר גם עוגות וכדומה כנ״ל (אשרי האיש נז, ד)).

אין עושים ביטול חמץ שנית בשעת הביעור, שהרי ממשיך לאכול חמץ (מ״ב שם, י), אלא מבטלו ביום שבת בבוקר לפני זמן ביעורו (שו״ע שם, ו ורמ״א שם, ב), ויזהר שלא ישכחהו (בא״ח צו, א). והנוהגים שלא לאכול חמץ בסעודות שבת ומבערים לחלוטין כל חמץ שברשותם ביום שישי, יאמרו באותה שעה גם את ביטול החמץ (הנוסח מובא להלן בדרך א אות ה) (רסג). ולכתחילה טוב גם למכור את החמץ קודם השעה הנ״ל (ילקו״י תמד, ל), אבל הגעלת כלים מותרת כל היום (שם, לד).

ה. עשיית מלאכה – מותר לעשות מלאכה כמו בשאר ערבי שבתות של כל ימות השנה (עד זמן מנחה קטנה, שעה 4:28, ולאחר מכן אינו רואה סימן ברכה (שו״ע רנא, א)), ואפילו מלאכה מקצועית (וכן מצוה להסתפר ולהתגלח (ע״פ שו״ע תקלא, א)), ובלבד שישתדל להכין צרכי הפסח כראוי (שע״ת תמד, ב; כה״ח כא; רנה).

★ יש להדליק נר נשמה מערב-שבת, בכדי שיוכלו להדליק ממנו נרות יום-טוב במוצאי-שבת. כמו כן צריך להכין נרות למוצאי-שבת (והמשתמשים ב׳פתיל-צף׳, ישחילו הפתילים, אבל מעיקר הדין מותר להשחילם ביום-טוב, אבל יש להקפיד שהשעם יהיה מנוקב, לפי שאסור לנקבו או להרחיבו (קיצוש״ע-חזו״ע שבת ע, ו)), וכן נר להבדלה (ראה הלכות ליל הסדר ב׳קדש׳), לשטוף ולבדוק את עלי החסה, להכין חרוסת ושאר צרכי החג, כדי שיוכלו להתחיל את הסדר מיד בתחילת הלילה. וכן יש להאריך את פעולת השעון-שבת כנדרש ללילל-הסדר.

שבת הגדול, ערב פסח (י״ד ניסן)

ו. סעודות שבת – ישנן שתי דרכים כיצד לקיים את סעודות ליל-שבת ושבת בבוקר, ויש בדבר השלכות הלכתיות. והבוחר יבחר את הדרך אשר מתאימה לו ולהנהגת בני ביתו.

דרך א: **א)** אוכלים חמץ בסעודות ליל-שבת ושבת בבוקר, ויזהרו מאוד שלא יתפזרו פירורי חמץ בבית, ולכן מומלץ לקנות חלות קטנות או פיתות ולא חלות רגילות שמתפוררות ביותר (גם לא יקנה סוג פיתות שיש עליהן קמח הנדבק בידים. ואם חפץ בערב לאכול גם מצה, ברכתה ״מזונות״). ויקנו כמות מצומצמת של חמץ לשבת (כנ״ל בסעיף ד), וכן יגישו סלטים כפי הנצרך, כי עלול להתערב בהם חמץ ויצטרכו לזורקם (וילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים, מותר אף בבוקר להאכילם מצות (רמ״א תעא, ב)).

ומצוה להכין תבשיל חם לכבוד סעודות שבת, כמו בשאר שבתות, ולא להסתפק במאכלים קרים (עי׳ רמ״א רנז, ח; ילקו״י תמד, כג; נט״ג כב, ט), ויאכלו בבית כרגיל באותו חדר (אם לא שיש לו מקום אחר כמו מרפסת מכובדת ונוחה, או גינה (ויזהר בה משפיכת מים (שו״ע שלו, ג)), מבלי שיחסר מאומה משאר שבתות השנה, כי יש בזה חסרון בכבוד שבת (עי׳ בספר דעת נוטה ח״ב בהקדמה ד״ה ברם, מהגר״ח קניבסקי זצ״ל; נט״ג יד, ח יז, י; סדפ״כ, לא), וכן יאכל במקום שיוכל לנקותו בלא טורח רב (ולא על שטיח שקשה לנקותו) (מאמ״ר י, לד; סדפ״כ, לא; נט״ג טז, כ כ, א), ובסיום הסעודה יטאטא את מקום האכילה.

והנכון לבשל ולהכין מאכלים כשרים לפסח בכלים כשרים לפסח (מ״ב תמד, יד) (ויזהרו מאוד מכל חמץ בהכנתם), ולהשתמש במפות, צלחות, כלי הגשה וסכו״ם חד-פעמיים קשיחים ונאים (ובכך נפתרת בעיית הדחת כלי החמץ, שאסור להדיחם בשבת משום ״מכין מקודש לחול״ (שו״ע שכג, ו), ומותר רק לקנחם מהחמץ, וכשהוא דבוק מותר להדיחו רק עם מעט מים כדי להעבירו (שו״ע ורמ״א תמד, ג), ומותר להדיחם כראוי רק במוצאי שביעי של פסח (עי׳ שו״ע תנא, א ומ״ב ו-ז), וכן בעיות הלכתיות נוספות (עי׳ שעה״צ תמד, ד)). ויזהר שלא לגעת בכלי פסח או ללכת למקומות נקיים (בפרט במטבח) מבלי להתבונן שידיו ובגדיו נקיים מחמץ, ובמיוחד ישגיח על הילדים (מאמ״ר י, לו; נט״ג יא, יא כ, ח). בסיום הסעודה, יקפלו את המפה עם כל פירורי החמץ והכלים החד-פעמיים לאשפת הבית.

ב) בשבת בבוקר, מקדימים להתפלל תפילת שחרית, ולא יאריכו בתפילה בניגונים, וכן לא יעלו לתורה עולים נוספים, בכדי שיספיקו לסיים סעודת שחרית לפני זמן איסור אכילת חמץ (שעה 10:03), אך לא יתפללו בחיפזון ומרוצה (מ״ב תמד, ד; בא״ח צו, ב; רנז).

ג) בסעודת שבת בבוקר, ישתדלו לאכול את כל החמץ שנותר. בגמר הסעודה, מנערים את הבגדים, מקפלים את המפה עם כל פירורי החמץ והכלים, ומשליכים אותם לפח-אשפה (במקום שיש עירוב, יחד עם האשפה של ליל-שבת. ואם מחמיר שלא לטלטל, ראה להלן סוף דיבור המתחיל ״ישנן״). ואם נותר חמץ שקשה לסיים את אכילתו, יפורר אותו באופן שלא ישאר בכל חתיכה שיעור כזית, וישליך אותו (רנח), למרות שהוא נקי, לפח הציבורי ברשות-הרבים שהוא מקום הפקר (ונחשב לביעור, וגם אינו הכשלה לעירייה, כי פירורים פחות מכזית בטלים (פסחים ו:; מ״ב תלד, ו), ואין כלי מצרף פירורי פת שאינם נדבקים (מג״א תס, ב; שעה״צ שם, טז; שו״ת יבי״א ח״ז מג, א). ועוד, שכלי קונה מדין חצר (נתה״מ סי׳ ר ביאורים סק״ו), וחצר אינה קונה דבר שאינו חפץ בו (עי׳ ב״מ קיח רע״א, כל שכן דבר איסור, עי׳ ב״מ צו:. ויש שהתירו אף ביותר מכזית לפי שנפסד ולא יטלוהו לאכול, עי׳ פסקי תשובות תמה, 59-56). ומעיקר הדין מותר להשליכו גם לפח שברשותו (כנ״ל, כ״ש שכיום בדרך כלל הוא רכוש העירייה. ואם הוא בבעלותו, טוב להשליכו לפח העירייה, עי׳ מ״ב תמד, טו)), והמחמיר לפזר חתיכות ופירורי החמץ בתוך הפח כדי שימאסו, תבוא עליו ברכה (עי׳ מ״ב תמב, לג).

ישנן אפשרויות נוספות לביעור החמץ: **א)** אם מוכר במכירת החמץ גם חמץ ממש, וידוע לו שהרבנות שמכר באמצעותה התנתה עם הגוי שתחול המכירה בשבת (שמעיקר הדין הדבר מותר (עי׳ ילקו״י תמד, לא), ובמכירה כללית עדיף לנהוג כן כדי להציל אנשים ממכשול באם לא יספיקו לבער את החמץ (אשרי האיש נז, ט)), יכול להניח את החמץ שנותר במקום המכור (סדפ״כ, נז). **ב)** להניח את החמץ בכלי (הרחֵק מהישג ידם של ילדים) ולשפוך עליו חומר חיטוי (ואינו מוקצה, הואיל ופעמים משתמשים בו בשבת לשירותים, וטוב לייחדו לכך מערב-שבת), או סבון נוזלי (ואז נעשה החמץ מוקצה ואסור לטלטלו). **ג)** להשליכו לשירותים ולהוריד את המים (ויחתכנו מחשש לסתימה) (מ״ב תמד, כא תמה, ה תמו, ו ח כי הוא אבוד מהעולם, ועי׳ אורל״צ יד, ב וילקו״י, תשמה), אך עדיף בדרכים הנ״ל שנראות פחות בזיון לפת. ובמקום שאין עירוב (או שמחמיר שלא לטלטל ואין לו ביד מי להשליך את החמץ), ילקט בנפרד את פירורי החמץ מהשולחן והרצפה, וינהג לכתחילה באופנים אלו.

[חמץ לאחר זמן איסור אכילתו, מותר לטלטלו (כי ראוי להאכילו לבהמה או לגוי) (מג״א תמו, ג). ולאחר זמן ביעורו, הינו מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו אפילו על מנת לבערו (באופן המותר), אלא כופה עליו כלי ומבערו במוצאי יום-טוב (שו״ע תמד, ה; תמו, א ג; ילקו״י תמד, מא), ואסור לטלטלו אף באמצעות כלי אחר (שו״ע תמו, ג ומ״ב יא). וכלי חמץ לאחר זמן הביעור, הינו מוקצה מחמת איסור, ומותר לטלטלו רק לצורך גופו או מקומו (שו״ע שח, ג; אשרי האיש נז, יב), ובמוצאי החג יאחסנו עם כלי החמץ].

ד) ירחץ היטב את ידיו ואת פיו משאריות חמץ, ינקה את שיניו היטב בזהירות בקיסם או שיצחצחן (שיניים תותבות יש לנקותן היטב ולשוטפן במים חמים של כלי שני (רנח). ובעל פלטה בשיניים, ימנע מלאכול חמץ וינהג כדרך ב (נט"ג יז, יט; סדפ"כ, מז. ובמאמ"ר י, נז כתב שיטביל כזית לחם ויבלע מבלי ללעוס). טוב לנקות את הכסאות, לכבד את רצפת הבית במטאטא, שלא ישאר שום חמץ (עי' שו"ע שלז, ב ובבאה"ל; מ"ב תמד, טו; רנח), אבל לא ישטוף את הרצפה.

ה) ביטול החמץ – אחר כל הדברים האלה, יבטל את החמץ לפני זמן הביעור בשעה 11:20 (גם אם טעה וביטלו ביום שישי בשעת השריפה (מ"ב תמד, כב)), ויאמר שלוש פעמים: "כל חמץ ושאור שיש ברשותי, בין שראיתיו בין שלא ראיתיו, בין שבערתיו בין שלא בערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ" (שו"ע תלד, ב-ג) (ויכול גם בשבת לומר בפעם השלישית של הביטול: ויהיה "הפקר" כעפר הארץ (אשרי האיש נז, יג; ילקו"י תמד, כ)). ובכל מקום שהאדם נמצא יכול לבטל את החמץ, ואין צריך שיהיה בביתו (שו"ע שם, ד). והנוהג בכל שנה לומר לאחר הביטול נוסח "יהי רצון וכו'", מותר לאומרו (עי' מ"ב רפח, כב וחזו"ע, שבת ב, יג; אשרי האיש נז, יז; נט"ג כט, ג).

דרך ב: א) בשבת לא אוכלים חמץ כלל, ובשעת ביעור החמץ ביום שישי מבערים לחלוטין את כל החמץ, ואומרים את נוסח "ביטול חמץ" (שהובא לעיל בדרך א אות ה) (עי' מ"ב תמד, י; רסג). ואם שכח לאומרו באותה שעה, יאמרנו לאחר מכן.

ב) סעודת ליל-שבת – לסעודות שבת משתמשים עם כלים כשרים לפסח, וכמובן עם מאכלים הכשרים לפסח, ומותר לאכול מצה (רנט) (ואף לבני אשכנז הביא המשנה ברורה (תעא, יב) מהאחרונים שמותר. וכל אחד יעשה כמנהגו), ומאחר שביעור החמץ מרשותו מברך עליה ברכת "המוציא" (רסב. למרות שרוב העולם אוכל חמץ. וראה מה שיישב בילקו"י פסח א, תשיב) (ונכון להרטיבה באופן שלא תהא נכססת (ע"פ ילקו"י פסח ב, רנה, שבאופן זה כל השנה ברכתה "המוציא"), והמחמיר לאכול מצה עבודת-יד רכה בשיעור כזית, שכל השנה ברכתה "המוציא", תבוא עליו ברכה).

ג) סעודת שבת בבוקר – היות ומתחילת הבוקר של יום שבת אסור לאכול מצה שאפשר לצאת בה ידי חובה בליל-הסדר (רמ"א תעא, ב), כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב (רמב"ם ו, יב; מ"ב שם, יא), לכן יש לקיים את הסעודה במצה מבושלת שאין יוצאים בה ידי חובה בליל-הסדר (עי' שו"ע תסא, ד ומ"ב כ תנא, כ; קצט רס). והיינו, שירתיח לפני שבת מים (או מרק) בסיר, יוציאנו מעל גבי האש, ובעוד המים רותחים יקח בידו כמה מצות ביחד ויכניס אותן לתוכו כדי שיתבשלו (ויניח אותן כך עד שהסיר יצטנן כדי שהמצה תצא שלימה ולא תתפורר) (רסב). או שיקיים את הסעודה במצה מטוגנת, דהיינו, שיטגן לפני שבת את המצה במחבת גדולה עם שמן וביצה (רסא) (ויקפיד שישאר במצה שיעור כזית (כחצי מצה), שאם לא כן, אין ברכתה "המוציא" אלא "מזונות", הואיל והיא מבושלת/מטוגנת (שו"ע קסח, י)). וילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים, מותר לתת להם לאכול מצה גם ביום שבת (רמ"א תנא, ב).

הנוהגים בדרך זו, אינם צריכים להשאיר חמץ בביתם (ובפרט אם יש בבית ילדים קטנים שקשה לשמור עליהם), וכמו כן יכולים להתפלל תפילת שחרית בשעה הרגילה כדרכם בכל שבת ולא להקדימה. וכן יכולים להשתמש בכלי פסח (שאינם חד-פעמיים) ולהדיחם בשבת (אם צריכים להשתמש בהם בשבת, או שהם מפריעים (מ"ב שב, יט)).

סוף זמן אכילת חמץ – 10:03 בבוקר

סוף זמן ביעור חמץ – 11:20

ז. סעודה שלישית – מקדימים להתפלל תפילת מנחה, ולאחר מכן סועדים סעודה שלישית, ונכון לקיימה במצה מבושלת או מטוגנת (דרך הכנתן התבארה לעיל בדרך ב אות ג), ויש להקדימה ולסיימה לפני שעה 3:52 אחה"צ, כדי שיוכל לאכול המצה בליל-הסדר לתיאבון (שו"ע תמד, א; תנא, א-ב). ובדיעבד שלא סעד עד זמן זה, מצוה לכתחילה להיזהר שיאכל רק חצי מצה (פחות משיעור כביצה, ולא יברך "על נטילת ידים" (שו"ע קנח, ב)) (עי' שו"ע רמט, ב ומ"ב יג, רמ"א תקכט, א ומ"ב ח, חזו"ע יו"ט, צ פסח, רסד), אבל לא ימלא כריסו בשאר אוכלים מפני כבוד החג (ראה בסעיף ח).

אם אין לו מצות כנ"ל, יכול לאכול מאכל 'קניידלך' (העשוי ממצה טחונה מעורבת עם ביצה) שברכתו "מזונות" (ולכתחילה יאכלנו קודם הזמן הנ"ל). ואם לא הכין מאכל זה, יקיים הסעודה בבשר, דגים, פירות (וטוב שיהיו משבעת-המינים (באו"ח צו, ה; כה"ח תמד, סז)) וכדומה (עי' שו"ע רצא, ה), אף לאחר הזמן הנ"ל, ובלבד שלא ימלא כריסו (ראה בסעיף הבא) (ועוגה שנעשתה מקמח מצה, אסור לאוכלה בערב פסח (רמ"א תנא, סוף ס"ב; קצט). והאשכנזים נוהגים שלא לאכול קטניות (נט"ג ל, ג; סדפ"כ, סג).

ח. מותר מן הדין לאכול תבשיל של בשר, אורז, פירות, ירקות וכדומה, ואפילו הרבה, עד סמוך לצאת השבת. וטוב לעשות כן בכדי שיהיה מיושב במהלך ליל-הסדר, אולם יזהר שלא יאכל הרבה מדי, כדי שיוכל לאכול המצה בליל-הסדר לתיאבון (שו"ע תנא, א; מ"ב תמד, ח).

ט. טלטול מצה – מצה עבודת-יד המיועדת לצאת בה ידי חובת אכילת מצה בליל-הסדר, הינה מוקצית ואסורה בטלטול, משום שאדם מקפיד שלא לאכול ממנה. אולם מצת מכונה (אפילו שמורה (מאמ"ר י, נא)) שאין מקפיד עליה, אינה מוקצית ומותר לטלטלה, ובמקום צורך יכול אף לצרפה ללחם-משנה (רסו) (כשהיא עטופה בניילון (ארחות רבינו ח"ב עמ' סג), וכמובן שבבוקר לא יאכלנה).

י. שינה בשבת – מלבד ששינה בשבת תענוג (רמ"א רצ, א), צריך כל אדם לישן בשבת זו אחר סעודת שחרית כדי שיוכל להיות עירני היטב בלילה, וכן הנשים והקטנים יזהרו בכך (באו"ח צו, ז), אבל לא יאמר שישן על מנת כן, אף שהוא דבר מצוה (עי' ילקו"י שבת ב, ריז; פסקי תשובות רצ, ד).

יא. חכנה משבת לחג – אסור לעשות הכנות בשבת לכבוד החג (שו"ע תקג, א ומ"ב ד) (אף אם הוא מעשה שמותר לעשותו בשבת. והוא הדין בחו"ל מיו"ט ראשון לשני), אלא רק לאחר צאת-הכוכבים (שעה 7:26) ובנוסף גם להבדיל בפה [בתפילה או באמירת "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (ראה סעיף יד)]. ולכן, אסור להדיח כלים, לסדר את הבית, לערוך שולחן וכלים בשבת. ומכל מקום, אם מדיח הכלים או מסדר הבית כדי שיהיה נאה ומסודר לכבוד השבת, מותר (מ"ב שב, יט).

ומותר להוציא בשבת אוכל מהמקרר על מנת שיפשיר ויהיה מוכן לכבוד החג, ואין זה בכלל הכנה (חזו"ע שבת ב, תמז). ומותר להניחו על הפלאטה בעודה כבויה, אף שתידלק כעבור זמן בשבת (ע"י שעון-שבת שכוון מערב-שבת) (מרן הגרע"י זצ"ל בכת"י ביתד המאיר, גליון 200 עמ' 526), למרות שהתבשיל לח וצונן, כל שהוא מבושל כל צרכו (חזו"ע שבת ד, שמח). אבל את המצות הרכות שצריכות להיות בהקפאה, והן מוקצות (כנ"ל בסעיף ט), יש להוציא מהמקפיא רק במוצאי-שבת, ויוציא אותן מהאריזה ויניח אותן במקום חם (או עטופות במגבת על גבי מיחם), ועד סיום ההגדה כבר יפשירו.

יב. החלפת בגדים – המחליף לבגדי יום-טוב, לא ילבשם ביום שבת סמוך לחשיכה, משום שנראה כמכין משבת ליום-טוב, אלא ילבשם מבעוד-יום ויכוין שלובשם גם לכבוד שבת, או שילבשם לאחר כניסת החג (כה"ח תקכט, כג).

יג. דרשה – סמוך לעת ערב, יש לדרוש בהלכות הנצרכות, וכן בדברי אגדה,בסיפור יציאת מצרים, וחיזוק האמונה בביאת המשיח וגאולת ישראל (רנב).

מוצאי-שבת (ט"ו ניסן)

יד. תפילת ערבית/"ותודיענו"/חלל – מתפללים תפילת החג בשמחה והתלהבות, ואומרים בתפילת העמידה "וַתּוֹדִיעֵנוּ" (כפי שמופיע במחזור), שהוא הבדלה בין שבת ליום-טוב (כדוגמת "אתה חוננתנו" שאומרים במוצ"ש. ואם שכח, אינו חוזר) (שו"ע תצא, ב).

לאחר תפילת העמידה גומרים את ההלל בברכה (שו"ע תפז, ד), ואף הנשים צריכות לאומרו בברכה קודם הקידוש (אפילו אם האשה נמצאת בביתה ואינה רגילה להתפלל ערבית (רל). אך את ההלל שביום אינן חייבות לומר ולכן לא תברכנה עליו. – ולאשכנזים ישנם מנהגים שונים בענין אמירת ההלל (רמ"א ופס"ת שם)).

טו. חדלקת נרות – מדליקים נרות לכבוד החג, ויש להיזהר להדליק רק בצאת-השבת (שעה 7:42. לנוהגים כרבינו-תם, שעה 8:30). מעבירים אש באמצעות נר או גפרור מנר-נשמה שהודלק מערב-שבת (מ"ב תקב, ד), ומברכים: "ברוך... להדליק נר של יום-טוב" [ואף למנהג אשכנז ועוד, ביום-טוב יש לברך קודם ההדלקה (עי' מ"ב רסג, כז; בא"ח ש"ש נח, י; שש"כ מד, ז). ונכון שהנשים לא תברכנה ברכת "שהחיינו" בהדלקת הנרות, ותצאנה ידי חובה בברכת "שהחיינו" שמברכים בקידוש (רסט)]. בסיום

ההדלקה יש להיזהר שלא לכבות הנר או הגפרור ביד, בפה או על ידי השלכתו בתנופה, אלא להניחו בנחת על שיש, רצפה, מגש וכדומה שיכבה מאליו.

קודם ההדלקה תתפלל האשה תפילת ערבית ותאמר "וַתּוֹדִיעֵנוּ" (שהוא הבדלה, עיין בסעיף יד), ואחר כך תדליק הנרות [ואם שכחה ולא אמרה בתפילה "ותודיענו", או שאינה מתפללת תפילת ערבית, אזי לפני שתדליק הנרות, תאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (מ"ב רצט, לו)]. ואם יש צורך לעשות מלאכה לפני התפילה, אפשר לומר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" ולעשות מלאכה (כבשו"ע שם, י) [אף שאמרו "ותודיענו" בתפילה, אסור לטעום עד שיקדשו ויבדילו על הכוס (מ"ב שם)].

טז. תיקון הנרות – המדליקים נרות שעוה יזהרו שלא לחמם ביום-טוב את תחתית הנר באש על מנת להדביקו בפמוט, מחשש מירוח (מ"ב תקיד, יח; כה"ח שם, מא). ואם הפמוט סתום משעוה, מותר לנקותו על ידי סכין (כה"ח שם), אבל לאחר שהסיר השעוה אסור לטלטלה (שש"כ יג, מג מד, י), וישנה עצה עבורם להשתמש ב"נרוניות".

❣ ליל הסדר ❣

ליל הסדר הינו גולת הכותרת של כל ההכנות לכבוד חג הפסח, ולכן על האדם להיזהר וליתן דעתו לקיים את כל מצוות ליל הסדר כהלכתן, שחלילה לא יהיה דומה לאדם שחרש וזרע וכו' ולא קצר את תבואתו, שכן עיקרו של ליל הסדר הוא הצד הרוחני המלא תוכן ופנימיות. אף הנשים חייבות בכל מצוות ליל הסדר כמו האנשים (שו"ע תעב, יד), וכמובן שיש לשתף את הילדים הקטנים שבגיל חינוך (שם א, וטו-טז).

א. סדר הקערה – מניחים על השולחן קערה אשר עליה: שלוש מצות, מרור (חסה שלימה), כרפס (סלרי), חרוסת, חזרת (עלי חסה בודדים או עולשין), בשר זרוע צלוי (זכר לקרבן פסח), ביצה (זכר לקרבן חגיגה) (עי' שו"ע תעג, ד). סדר הקערה מופיע בהגדה. וישתדל לסדר את השולחן בכלים נאים ברוב פאר והדר כפי יכולתו (שו"ע תעב, ב).

★ בהיות ובגידולי החסה והכרפס מצויים הרבה תולעים אשר אינן נראות לעין, יש להקפיד לקנות מרור וכרפס מגידולים מיוחדים הנקיים מחשש תולעים (וישטפם תחת זרם מים חזק ויבדקם בדיקה שטחית). ואם לא השיג, יסיר את העלים וישתמש בקלחים (לג, צה).

ב. דיני המצה – מצות עשה מן התורה לאכול כזית מצה בליל הסדר (מלבד שאר כזיתות מצה שחיובם מדברי חכמים, וכפי שיבואר להלן). המצה שיוצאים בה ידי חובה, לכתחילה צריכה להיות מצה עבודת-יד שמורה משעת קצירה. ובשעת הדחק כשאין אפשרות להשיג מצה שכזו, יוצאים ידי חובה גם במצת מכונה השמורה משעת טחינה או לישה (שו"ע תנג, ד; עו, עח). [ואם יש סבירות שהאנשים המסובים לא יאכלו כראוי ממצות העבודת-יד, עדיף שיאכלו ממצות מכונה, כדי שלכל הפחות יצאו ידי חובה].

ג. שיעור המצה – שיעור כזית מצה הוא כ-30 גרם (ילקו"ר פסח ג, תשפ. ואף בחישוב לפי נפח, נמצא שבמצות רכות הוא אינו יותר משיעור זה. קונטרס ואת הנחלים ארנון, 39). ויש לשקול את המצות (וכן את המרור) במשקל (ומותר לשוקלן אף בליל הסדר, במשקל שאינו אלקטרוני (עג)), ולא ישקול בצמצום אלא יקח בריוח (שיעורי תורה בהקדמה ד"ה ועלי; אורל"צ ל; עג). ומומלץ להכין את המצות והמרור בשקיות מערב החג.

ד. קודם אכילתו יכוין לקיים מצות עשה של אכילת מצה (שו"ע תנה, ד; ס, ד), וצריך ללעוס את המצה היטב (שו"ע תעה, ג) ולאוכלה בפני עצמה ללא שום דבר מאכל או ממרח (עא). – את כזית המצה צריך לאכול תוך שש עד שבע וחצי דקות (סו), וכמו כן צריך לאוכלה בהסיבה, ויתבארו דיניה להלן (סעיף ח ואילך).

ה. ארבע כוסות – חז"ל (פסחים קיז:) תיקנו לשתות ארבע כוסות יין בליל הסדר, כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמרו בגאולת מצרים ("והוצאתי", "והצלתי", "וגאלתי", "ולקחתי"). וצריך לשתותן במקום שניתקנו (אחת בקידוש, שניה אחר ברכת "גאל ישראל" שבסיום ההגדה, שלישית בברכת המזון, רביעית אחר ההלל. ולהלן כתבנו כל דבר במקומו). ואם שתה את ארבע הכוסות שלא כסדר שניתקנו, לא יצא ידי חובתו (שו"ע תעב, ח).

ו. מצוה לשתות יין אדום (שו"ע תעב, יא), ויש להקפיד לקנות יינות ומיץ ענבים טבעי המכילים רוב יין (ולא רוב מים), וכשרים לברכת "בורא פרי הגפן" לדעת הספרדים (יג). – גם אדם שקשה לו לשתות יין, צריך לדחוק עצמו לשתות ארבע כוסות בליל הסדר (שו"ע שם, י), אלא אם כן יש חשש שיבוא לידי חולי פנימי או שיפול למשכב (יד) (וכן הדין לגבי אכילת המצות והמרור (עו, צט)).

ז. כמות היין ששותים בכל כוס צריכה להיות 81 מ"ל, שהוא שיעור "רביעית" (כחצי כוס רגילה בערך), ולכתחילה ישתה את רביעית היין בבת אחת. אם קשה לו לשתות רביעית יין, ישתה לכל הפחות רוב רביעית בבת אחת, שהוא שיעור 41 מ"ל [ובכוסות שלנו, שרובה של הכוס מכילה יותר משיעור רביעית, לכתחילה ישתה רוב הכוס (ולא רק רביעית)] (שו"ע תעב, ט; טז). ואם לא שתה בבת אחת, אלא לסירוגין, דהיינו ששתה הרביעית בשתים או בשלוש לגימות ושהה יותר משבע וחצי דקות, לא יצא (רמ"א שם ומ"ב לד), וצריך לחזור ולשתות. – ויש נוהגים שאין האדם מוזג לעצמו את היין אלא אחרים מוזגים לו, כדי להראות דרך חירות (רמ"א תנג, א). – את היין צריך לשתות בהסיבה (שו"ע: תעג, ב; תעט; תפב), ויתבארו דיניה בסמוך.

ח. הסיבה – חייב כל אדם להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וצריך לנהוג בליל הסדר כבן חורין. ולכן, תיקנו חכמים "הסיבה" בליל הסדר, דהיינו, שבאכילת המצות ושתיית הארבע כוסות, האדם יטה את עצמו וישען לצד שמאל (ולא לצד ימין, אפילו אם הוא שמאלי (בא"ח צו, כח)), וכדרך מלכים שהיו אוכלים ושותים בהסיבה (שו"ע ורמ"א תעב, ג). – ראוי להכין כסאות נוחים לצורך ההסיבה (כגון כסאות עם ידיות או שיסובב המשענת לצד שמאל, ויזהר שלא יטה עצמו באויר, כי אין זו הסיבה) (שם ב).

ט. לא חיסב – מי שלא היסב, או שהיסב על צד ימין, צריך לחזור ולאכול המצה (זולת אם לא היסב באכילת הכורך או האפיקומן, וקשה עליו לחזור ולאכול (קא, קח ומ"ב תעז, ד)), וכן הדין שצריך לחזור ולשתות כוס היין (אך לא יברך שנית. ואם אינו בריא יכול להקל שלא לחזור ולשתות (כט)).

י. נשים – גם הנשים צריכות להיסב, ומכל מקום בדיעבד אם לא הסיבו אינן צריכות לחזור ולאכול או לשתות בהסיבה (עי' רמ"א תעב, ד; חזו"ע ו, סח). והוא הדין באדם שמאלי שהיסב על צד ימין, שיצא ידי חובתו (מ"ב תעב, יא).

סימני הסדר: קַדֵּשׁ, וְרָחַץ, כַּרְפַּס, יַחַץ ◈ מַגִּיד, רָחְצָה, מוֹצִיא–מַצָּה ◈ מָרוֹר, כּוֹרֵךְ, שֻׁלְחָן–עוֹרֵךְ ◈ צָפוּן, בָּרֵךְ, הַלֵּל, נִרְצָה

(רש"ר במחזור ויטרי סימן סה)

א. קדש – בליל החג, מכיון שחל במוצאי-שבת, משלבים בקידוש גם את ההבדלה. סדר זה נקרא בלשון חז"ל **"יקנה"ז"**, שהוא ראשי תיבות של סדר הברכות: **יי**ן (ברכת "בורא פרי הגפן"), **ק**ידוש (ברכת "מקדש ישראל והזמנים"), **נ**ר (ברכת "בורא מאורי האש"), **הבדלה** (ברכת "המבדיל בין קודש לקודש", ואם טעה וסיים המבדיל בין קודש "לחול", יצא (ערב)), **ז**מן (**ברכת "שהחיינו"**) (רמב"ם שבת כט, כב; שו"ע תנג, א). [ואין מברכים על בשמים (מ"ב שם, ג; תצא, ג). והאשכנזים יושבים בקידוש זה (מ"ב תנג, ג)]. נוסח הברכות מופיע במחזור.

נר חהבדלה – מותר לברך ברכת "מאורי האש" גם על הנרות שהדליקו לכבוד החג (אף שבדרך כלל מצוה מן המובחר לברך על אבוקה (שו"ע רחצ, ב)) (כך נהג מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל, כמובא בשו"ת מצות אברך א, פב). [אין ראוי להשתמש באבוקה שרגילים להדליק בכל מוצאי-שבת, מפני שאסור לכבות את האש, ומאחר שהיא דולקת זמן רב, הדבר מסוכן. ואפשר מערב-שבת לקחת "נרונית" ולעשות בשעוה חור נוסף ולהשחיל בו פתילה מנרונית אחרת או גפרור ובכך ליצור אבוקה, והיא תכבה מאליה ללא חשש. או לחתוך חתיכה קטנה מהאבוקה של מוצ"ש, ולהדביקה מעיו"ט למגש מתכת, פמוט, או צלחת זכוכית (לא חד-פעמית)]. אבל אין לברך על נר-נשמה שהודלק מערב-שבת, כיון שלא הודלק על מנת להאיר אלא בכדי להעביר ממנו אש לצרכי בישול וכדומה (שש"כ סא, כז וכדין נר של מת בשו"ע רחצ, יב).

קודם הקידוש טוב לשטוף הכוסות (למרות שהן נקיות), ומוזגים יין בכוסות לכל המסובים (וטוב להטיף ביין מים ג' פעמים) (טו), ובשעת הקידוש כולם עומדים ואוחזים הכוסות ביד ימין (כה"ח רנא, סב) [והאשכנזים יושבים בקידוש (מ"ב תעג, ג)]. – המקדש מברך את הברכות בקול רם ומכוין להוציא את השומעים ידי חובה, והשומעים גם הם מכוונים לצאת ידי חובה, ועונים אחריו "אמן".

בברכת "בורא פרי הגפן" מכוונים לפטור את כוס היין השניה ששותים בסיום ההגדה (קמח סולת שטו, ו ועי' חזו"ע קטז), ובברכת "שהחיינו" מכוונים לפטור את מצוות המצה והמרור (כג). – אחר שסיים המקדש את הברכות וענו אחריו "אמן", כל אחד מהמסובים יושב ושותה את כוס היין בהסיבה על צד שמאל (ואין מברכים לאחר שתיית הכוס ברכה אחרונה) (שו"ע תעג, ב).

★ אם האדם רעב מאוד, מותר לו לטעום אחר הקידוש ביצה או תבשיל (ויברך ברכה אחרונה), ובלבד שלא יאכל ממנו הרבה, כדי שיאכל לאחר מכן את המצה והמרור לתיאבון (ל).

ב. ורחץ – נוטלים ידים בלא ברכה קודם אכילת הכרפס (מפני שמטבלים את הכרפס בחומץ או במי מלח, וכדין דבר שטיבולו במשקה (שו"ע תעג, ו; קנח, ד)). הנטילה צריכה להיות כדין נטילת ידים לסעודה, וטוב להחמיר שלא לדבר אחר הנטילה (לב).

ג. כרפס – יקח כרפס (סלרי) פחות מ-18 גרם (ולא יותר משיעור זה), יטבל אותו בחומץ או במי מלח (ואם מטבל במי לימון, יקפיד שיהא הרוב מים (לה)) ויברך עליו: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, בורא פרי האדמה" (שו"ע תעג, ו) (ונכון שאחד יברך ויכוין לפטור את כולם (לז)), ויכוין לפטור בברכה זו גם את המרור (חסה) שיאכל אחר כך (מ"ב תעג, נה). – באכילת הכרפס אין צריך להסב, ואם רוצה, הרשות בידו (מ).

ד. יחץ – יקח משלושת המצות המונחות בקערה את המצה האמצעית, ויחצנה לשנים, את החלק הגדול ישמור לאפיקומן, ואת החלק הקטן יניח בין שתי המצות שבקערה (שו"ע תעג, ו).

ה. מגיד – מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. ותיקנו חכמים סדר סיפור יציאת מצרים באמירת הגדה של פסח, ולכן חייב כל אדם לומר את סדר ההגדה. ואפילו אם כל בני הבית חכמים ובקיאים בסיפור יציאת מצרים, מצוה עליהם להוסיף על ידיעתם בפירושים כל אחד כפי שיכלו (ער' רמ"א תעג, ו).

ו. גם הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים וקריאת ההגדה (שו"ע תעב, יד ומ"ב מה), ולכן לא תתעסקנה בעת אמירת ההגדה בסידור המאכלים וכדומה (ואם הוצרכה האשה לטפל בילדים וכדומה, כשתסיים את עיסוקיה תשלים את קטעי ההגדה שהחסירה) (ער' באה"ל תעב, ח סד"ה שלא כסדר).

ז. לפני אמירת "מה נשתנה", מוזגים כוס שניה ומניחים לפני בעל הבית [כדי שישאלו התינוקות מדוע שותים כוס שניה קודם הסעודה (שו"ע תעג, ז). – ולשאר המסובים אין צריך למזוג כעת, אלא לפני "לפיכך אנחנו חייבים להודות", שאז כל אחד צריך להגביה כוסו (כה"ח שם, קמד)], ושותים אותה בסיום ההגדה לאחר ברכת "גאל ישראל" [ואין מברכים "בורא פרי הגפן" על כוס שניה, מפני שנפטרה בברכת הגפן שבקידוש. והאשכנזים נוהגים לברך שוב, אבל אין מברכים ברכה אחרונה (שו"ע ורמ"א תעד, א). – אם האדם שותה מכוסו והיא נקיה, אין צריך לשוטפה ולהדיחה בכוס השניה והרביעית, גם לפי הקבלה (ער' מ"ב תעג, סח; נה)].

ח. רחצה – נוטלים ידים לסעודה ומברכים: "ברוך אתה וכו', אשר קידשנו וכו', על נטילת ידים" (שו"ע תעה, א).

ט. מוציא מצה – יקח בידיו המצות כסדר שהניחן, דהיינו, המצה החצויה בין שתי השלימות, ויברך ברכת "המוציא לחם מן הארץ", ויכוין לפטור את בני הבית. ישמוט מידיו את המצה התחתונה, ואז כשנשארו בידיו המצה העליונה והמצה החצויה, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מצה", ובוצע משתיהן – כזית מן העליונה וכזית מן החצויה, מטבלן במלח (שו"ע תעה, א), טועם מעט (בלא הסיבה) (סז), ומחלק לבני הבית.

ומאחר ואין המצות מספיקות בכדי לחלק מהן שתי כזיתות לכל בני הבית, יתן לכל אחד חתיכה קטנה מן המצות שבירך עליהן וישלים השיעור במצות נוספות (ער' קח), ויאכלו בהסיבה. (אבל מעיקר הדין, אחרי שנגמרה המצה החצויה, אין הכרח לתת לכל אחד שתי כזיתות מן המצות השמורות הנוספות, ודי באכילת כזית אחד בלבד. – ובדיעבד, בכל אופן שאכל רק כזית אחד יצא ידי חובתו. ובמקום קצת צער, אף לכתחילה די בכזית אחד) (סה). – ראוי ונכון שלא להפסיק בדיבור שאינו מענין הסעודה, מזמן שמברך "המוציא" עד סיום אכילת ה"כורך" (קא, קט).

י. מרור – יקח 27 גרם מרור (כזית חסה) ויטביל מקצתו בחרוסת (והמחמיר לשקעו כולו בחרוסת, תבוא עליו ברכה, וינער החרוסת מעליו), ויברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מרור" (ונכון שאחד יברך ויכוין לפטור את כולם), ויאכלנו תוך 7 וחצי דקות בלא הסיבה (שו"ע תעה, א; פט) (ואין מברכים על המרור "בורא פרי האדמה", מפני שנפטר בברכת הכרפס).

יא. כורך – יקח כזית מצה (מן המצה השלישית שנשארה בקערה) ויכרוך אותה בכזית מרור (חסה), ויטבל הכריכה בחרוסת, ויאמר: "זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ כְּהִלֵּל" וכו', ויאכלם ביחד בהסיבה תוך 7 וחצי דקות. (ואם שכח ולא היסב, וקשה עליו לחזור ולאכול, יצא ידי חובה. ואם רוצה להחמיר, תבוא עליו ברכה) (שו"ע תעה, א; קא).

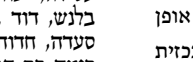
יב. שולחן עורך – יערוך שולחנו ויסעד לבו בשמחה, והחכם עיניו בראשו לבל יאכל יותר מדי, כדי שיאכל לאחר מכן את מצת האפיקומן לתיאבון, ולא תהא אכילתו אכילה גסה (רמ"א תעו, א). ואם רוצה לאכול בהסיבה הרי זה משובח (רמב"ם ז, ח). ויש לומר דברי תורה ולהנעים בקול שירה על השולחן. – אין לאכול בליל הסדר את בשר הזרוע הצלוי שבקערה (שו"ע שם).

יג. צפון – יקח כזית מחצי המצה שהוצפנה ל"אפיקומן" ויחלק לבני הבית, ומאחר ואין המצה מספיקה לכל בני הבית, יתן לכל אחד חתיכה קטנה וישלים השיעור במצות נוספות, ויאכלנה לתיאבון בהסיבה תוך 7 וחצי דקות, ולא יטבלנה בחרוסת או בשאר דברים (ואם לא היסב, וקשה עליו האכילה שנית, אין צריך לחזור ולאכול). ולכתחילה יהא זהיר לאכול האפיקומן (ולומר את ההלל) קודם חצות הלילה (שעה 12:37) (שו"ע תעז, א). [יש מחמירים לאכול כזית נוסף (חמישי), ותבוא עליהם ברכה. ודי שיאכלו ממנו שיעור כשליש מצה (קז), כ-20 גרם]. – אסור לאכול אחר האפיקומן, כדי שישאר טעם המצה בפיו (שו"ע תעח, א), אבל מותר לשתות משקים שאינם משכרים (קיב).

יד. ברך – נוטלים ידים ל"מים אחרונים", שוטפים הכוסות, ממלאים יין לכל המסובים, אוחזים הכוס ביד ימין ומברכים ברכת המזון (שו"ע תעט, א; קיד). – בסיום ברכת המזון מברכים ברכת "בורא פרי הגפן" (וזו הכוס השלישית) ומכוונים לפטור את הכוס הרביעית שלאחר מכן (קמח סולת שכא, ו; קטז), ושותים את הכוס בהסיבה.

טו. הלל – מוזגים כוס יין נוספת (הכוס הרביעית. וטוב להדר לאוחזה בידו (קיז)), ומתחילים לומר "הלל" בשמחה ובהתלהבות שהכל הולך אחר החיתום (ובעת אמירת ההלל מותר לשבת, והמחמיר לעמוד תבוא עליו ברכה (ער' באה"ט תעג, כז; נט)). – ויזהר לסיים ההלל עד חצות הלילה (שעה 12:37) (רמ"א תעז, א) (ומכל מקום אם לא סיים קודם חצות, יאמרנו אחר חצות ללא שינוי (קכד)). – בסיום ההלל אחר ברכת "מלך מהולל בתשבחות", שותים שיעור רביעית מן הכוס בהסיבה (ולא די ברוב רביעית, בכדי שיתחייב בברכה אחרונה, אלא אם כן שתה שיעור רביעית בכוס השלישית (קכה)), ואין מברכים עליה "בורא פרי הגפן" (והאשכנזים נוהגים לברך שוב על היין (רמ"א תפ, א), אם לא עבר זמן חצות (קכד)).

טז. נרצה – אחר שעשה האדם את ליל הסדר כהלכתו, יצה ה' פעלו ותהי משכורתו שלימה מעם ה'. – וכתב מרן בשולחן ערוך (תפא, ב): חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. ויהי רצון שנזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו. אמן.

ניתן להשיג את העלון באתר מאור לפסגה: www.maorlapisga.org

העלון מוקדש לרפואת תקוה בת כתון, צפורה רבקה בת לוטה, אסתר ברכה בת חיה, סיגלית בת רחל, אורטל רחל בת רימונד ממו, מיטל בת דינה, דינה בת איזה, חביבה בת סעדה, מרים חיה בת מסעודה, נסים בן מסעודה, יעקב בן מלכה, דן בן סעדה, משה נסים בן סעדה, ירדנה בת עליזה, דניז בת ג'ולייט, עדי חיה בת בת-שבע, משה אהרן בן לאה בלא, חיה עינת בת אסתר. **להצלחת** חיילי צה"ל וכוחות הבטחון, ולהשבת החטופים והנעדרים, שלמה עמאר בן סולטנה, מש' אשורי, אלון בן אביגיל רבקה. **זיווג הגון** לאורטל בת תמר, יעקב בן מרינה. **זש"ק** לאפיק בת שולמית. **לעילוי נשמת** שאול בן סרח, חנוכה בן חנה, שלום בן סוליקה, מסעודה בת תמו, אברהם בן פרחה, ר' שמעון בן איז'ה, סעדה בת רחל, חיים בן סעדה, דוד מאיר בן סעדה, ישועה בן רחל, מרסדס בת תמר, מסעוד בן אונישה, ג'ריה בת עסילה, יצחק חיים בן מרסדס משולם בן צבי, ששון בן שרה, חיים חי מנחם בן בלנש, דוד בן דורית, מרדכי גדליה בן יצחק סנדר, מרים בת סעדה, דן רפאל בן סעדה, חדוה דינה בת איז'ה, רות בת אסתר, יפה יפית בת טובה, רות בת רחל, רימה בת חבובה, יצחק בן רחמנה, אלדד יוסף בן סימונה, שמעון בן נעמי, סימי בת ימנה, מרדכי חיים בן אלומה, אביעד בן נעמה, רות בת אסתר, לירן שמעון בן דבורה, זהבה בת שרה, שרה בת רחל.